

MINISTARSTVO KULTURE I MEDIJA

IZVJEŠTAJ O REALIZACIJI PROGRAMA ZAŠTITE I OČUVANJA KULTURNIH DOBARA ZA 2023. GODINU

Cetinje, mart 2024. godine

I UVOD

Vlada Crne Gore je, na sjednici od 26.04.2023. godine, na prijedlog Ministarstva kulture i medija, razmotrila i usvojila Program zaštite i očuvanja kulturnih dobara za 2023. godinu (u daljem tekstu: Program), i donijela Zaključak broj 07-082/23-1921/2 od 04. maja 2023. godine. Osnov za donošenje Programa je član 128 Zakona o zaštiti kulturnih dobara i Program rada Vlade Crne Gore za 2023. godinu. Programom su utvrđeni projekti koji se odnose na konzervatorska i arheološka istraživanja, izradu konzervatorskih projekata i sprovođenje konzervatorskih mjera na kulturnim dobrima, kao i na edukaciju i doedukaciju, prezentaciju i popularizaciju kulturne baštine.

Izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti kulturnih dobara („Službeni list CG“ broj 18/19 od 22.03.2019. godine), propisano je, pored ostalog, da komisija koju obrazuje Ministarstvo, vrši raspodjelu sredstava za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara, a na osnovu konkursa koji se objavljuje se na internet stranici Ministarstva i sadrži uslove za dodjelu sredstava. Konkurs za dodjelu sredstava za sufinansiranje projekata Programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara Crne Gore u 2023. godini, koji je objavljen 27.12.2022. godine sadrži kriterijume za dodjelu sredstava. Na predmetnom konkursu bilo je ukupno 92 prijava, od čega je ispunilo uslove propisane konkursom 45 programa i projekata.

Shodno navedenom, a na osnovu rezultata Konkursa za dodjelu sredstava za projekte Programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara Crne Gore u 2023. godini, predmetnim Programom je obuhvaćena realizacija 45 programa i projekata od značaja za ostvarivanje javnog interesa u oblasti kulturne baštine Crne Gore, i opredijeljen iznos od **704.400,00 €**.

Nakon donošenja Programa od strane Vlade Crne Gore, Ministarstvo kulture i medija je potpisalo ugovore sa realizatorima 10. i 15. maja 2023. godine i za 43 od ukupno 45 projekata uplatilo ugovorena sredstva. Stepem realizacije predmetnog Programa je 69% realizovanih programa i projekata, 24% započetih, odnosno djelimično realizovanih, a nerealizovano je 7%. Realizacija započetih projekata će se okončati u 2024. godini.

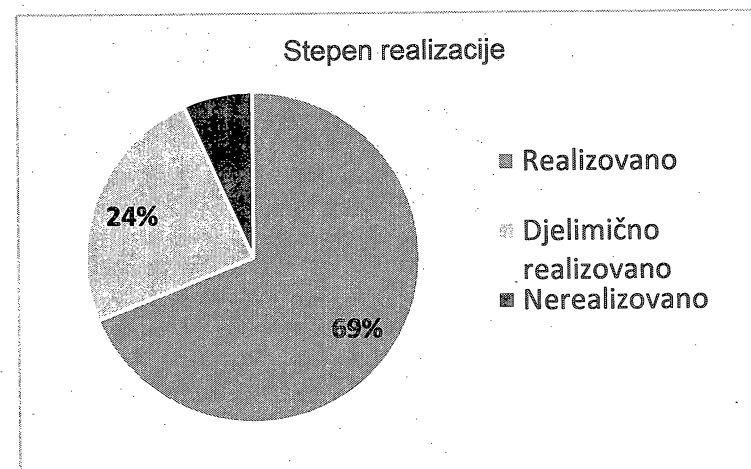
Aktivnosti iz predmetnog Programa, detaljnije obuhvaćene u tabelarnom prikazu, je sljedeći, a u odnosu na mjere:

1. **Konzervatorska i arheološka istraživanja:** od planiranih 13 projekata, 10 projekata su u potpunosti realizovana, a 1 će se realizovati u 2024. godini, dok 2 projekata nijesu realizovana;
2. **Izrada konzervatorskih projekata i sprovođenje konzervatorskih mjera:** od planiranih 20 projekata, 12 su u potpunosti realizovana, 7 započeta i 1 nije realizovan;
3. **Edukacija i doedukacija:** planiran je 1 projekat, koji je realizovan;

4. **Popularizacija i prezentacija kulturne baštine:** od planiranih 11 projekata, 8 je u potpunosti realizovano, a 3 djelimično i biće realizovani u toku 2024. godine

U prikazu stepena realizacije aktivnosti realizovane aktivnosti označene su sa "R", odnosno zelenom bojom; djelimično realizovane aktivnosti sa "DR", odnosno žutom bojom i aktivnosti koje nijesu realizovane sa "NR" odnosno crvenom bojom.

mjera	broj aktivnosti	stepen realizacije aktivnosti		
		realizovano/realizuje se u kontinuitetu	djelimično realizovano	nerealizovano
1	13	10	1	2
2	20	12	7	1
3	1	1		
4	11	8	3	0
Ukupno	45	31	11	3

Cijeneci da su kulturna dobra prepoznata kao važan faktor nacionalne identifikacije i da predstavljaju dugoročan resurs za održivi razvoj, te da su kao takva važan prioritet svih savremenih državnih politika, Programom zaštite i očuvanja kulturnih dobara, shodno članu 128 Zakona o zaštiti kulturnih dobara, sufinansiraju se programi i projekti od značaja za ostvarivanje javnog interesa u oblasti kulturne baštine Crne Gore, a radi ostvarivanja strateškog cilja – **Obezbjeđenja sveobuhvatnog i ravnomjernog tretmana kulturne baštine Crne Gore.**

Budući da je realizacija projekata iz ovog Programa navedenih okolnosti započela nakon potpisivanja ugovora. tj. krajem maja 2023. godini, Ministarstvo je, kroz neposrednu komunikaciju i izvještavanje od strane realizatora projekata, vršilo monitoring realizacije Programa. Od odobrenih sredstava, u iznosu od **704.400,00€** za do sada realizovane aktivnosti utrošena su sredstva u iznosu od 382.086,00€, što je prikazano u tabeli za izvještavanje koja se nalazi u nastavku.

II INFORMACIJA O NAPRETKU U POSTIZANJU STRATEŠKIH I OPERATIVNIH CILJEVA

Programom je definisan strateški cilj kao obezbjeđivanje sveobuhvatnog i ravnomjernog tretmana kulturne baštine, kroz četiri strateška cilja, odnosno oblasti i to: arheološka i konzervatorska istraživanja, izrada konzervatorskih projekata i sprovođenje konzervatorskih mjera, edukacija i doedukacija i popularizacija i prezentacija kulturne baštine. Realizacijom aktivnosti u okviru navedenih oblasti, tj. sprovođenjem Programa obezbjeđuje se sveobuhvatan pristup u zaštiti i očuvanju kulturne baštine Crne Gore. Stepenn realizacije projekata u okviru navedenih oblasti predstavlja osnovni prateći indikator učinka, koji na godišnjem nivou prati broj realizovanih projekata, broj kulturnih dobara, čije je stanje unaprijeđeno, broj programa edukacije i doedukacije, vidljivost projekata i medijska pokrivenost.

Generalno se može konstatovati da su brojni faktori uticali na stepenn realizacije, kao što su čekanje na procedure oko dobijanja saglasnosti, nepovoljni klimatski uslovi za izvođenje radova i slično, te će se aktivnosti Ministarstva u praćenju projekata koji su započeti i djelimično realizovani i nakon izvještajnog perioda, nastaviti da se sprovode do njihove potpune realizacije. Može se konstatovati da je Program unaprijeđen u smislu finansijske podrške vlasnicima - držaocima kulturnih dobara, ali i nosiocima - čuvarima nematerijalne baštine, kao i u uspostavljanju njihove saradnje sa javnim državnim i opštinskim ustanovama iz oblasti kulturne baštine, odnosno ostalim pravnim licima koja imaju zakonom propisane uslove za izradu konzervatorskih projekata i za sprovođenje konzervatorskih mjera na kulturnim dobrima.

Cilj 1. Arheološka i konzervatorska istraživanja

Tokom izvještajnog perioda, kroz sprovedena arheološka i konzervatorska istraživanja, unaprijeđena je osnova za sprovođenje konzervatorskih mjera na kulturnim dobrima, kao što su: ostaci Manastira Samograd u Bijelom Polju, šire gradske teritorije *Municipiuma S...* u Opštini Pljevlja, ostacima crkve Sv. Venerande "Ćaf kiš", Opština Tuzi, lokaliteta Mjace, selo Mataguži, opština Zeta i dr. Sprovedena istraživanja kako na ovim tako i na ostalim lokalitetima širom Crne Gore, dala su rezultate koji predstavljaju kako stručni, tako i naučni doprinos o ovim lokalitetima, dopunjena postojeća dokumentacija, o ovim lokalitetima koja u skladu sa propisima iz oblasti zaštite kulturnih dobara, predstavljaju osnov za izradu konzervatorskog projekta i sprovođenje konzervatorskih mjera, buduću namjenu i prezentaciju istih, radi uspostavljanja njihovog održivog korišćenja. Istovremeno, sprovedena arheološka istraživanja, daju relevantne podatke za utvrđivanje starosti svakog kulturnog sloja, tokom istorijskog trajanja jednog i podatke značajne za mapiranje arheoloških lokaliteta u Crnoj Gori. Nadalje, nakon istraživanja i otkrivanja svih kulturno-istorijskih slojeva na lokalitetima, stvaraju se uslovi za njihovu turističku valorizaciju, time i za održivo korišćenje u određenoj lokalnoj zajednici. Pored navedenog, sprovedenim arheološkim istraživanjima otkriven je značajan broj predmeta koji svjedoče o životu na datom prostoru i nakon stručne obrade i

konzervatorskog tretmana, biće dio muzejskih zbirki nekog od opštinskih, odnosno državnih muzeja, a u skladu sa propisima iz oblasti zaštite kulturnih dobara i muzejske djelatnosti.

Cilj 2. Konzervatorski projekti i sprovođenje konzervatorskih mjera

Kroz aktivnosti koje se odnose se na izradu konzervatorskih projekata i sprovođenje konzervatorskih mjera, na nepokretnim kulturnim dobrima, među kojima su sakralni i profani objekti, kao i objekti i u okviru zaštićenih urbanih cjelina, bez obzira na broj realizovanih aktivnosti, može se konstatovati da se kroz navedene aktivnosti stanje na ugroženim kulturnim dobrima unaprijeđuje. Možemo istaći da će se unaprijediti opšte stanje na nepokretnim kulturnim dobrima u opštinama: Herceg Novi, Cetinje, Bijelo Polje, Kolašin, Mojkovac, Pljevlja, Bar, Podgorica i Tuzi, pri čemu će neka kulturna dobra biti potpuno sanirana što je od značaja za dalje upravljanje i korišćenje od strane vlasnika, odnosno držaoca.

Cilj 3. Edukacija i doedukacija

Realizacija aktivnosti u okviru ovog operativnog cilja, djelimično je unaprijedila stepen obučenosti u oblasti zaštite i očuvanja nematerijalne kulturne baštine, odnosno vještine izrade crnogorske košulje s ošvicom, kroz edukaciju deset polaznica radionice. Značaj navedenog projekta je u tome što isti predstavlja mjeru zaštite ovog zaštićenog nematerijalnog kulturnog dobra.

Cilj 4. Popularizacija i prezentacija kulturne baštine

U okviru predmetnog cilja, realizovane aktivnosti su unaprijedile stepen prezentacije jednog dijela kulturne baštine, učinile ih dostupnim za javnost, naročito stručnu i naučnu. Posebna vrijednost se prepoznaje u jednoj novoj oblasti, kakva je oblast nematerijalnog kulturnog nasljeđa, imajući u vidu da je ulaganje u praktikovanje nematerijalnog kulturnog dobra, mjera zaštite i očuvanje ovog dijela kulturne baštine. Program je finansijski obuhvatio vještine izrade čevre, ženske darovne maramice na sjeveru Crne Gore i crnogorske nošnje. Nadalje, poseban značaj imaju i prezentacije Drobnjačkih kula, Povijesti crkve u Boki Kotorskoj 1500-1800, tradicionalne igre kolašinskog kraja, konzervacija metalnih predmeta muzejskih zbirki iz manastirskih riznica na tlu Crne Gore, kao i dugometražni dokumentarno-igrani film Dimitrije Sinajit.

III TABELA ZA IZVJEŠTAVANJE

STRATEŠKI CILJ		OBEZBJEĐENJE SVEOBUHVAATNOG I RAVNOMJERNOG TRETMANA KULTURNE BAŠTINE CRNE GORE							
PRIORITET		ZAŠTITA, OČUVANJE, UNAPRJEĐENJE STANJA I ODRŽIVO UPRAVLJANJE KULTURNIM DOBRIMA							
Operativni cilj 1 : ARHEOLOŠKA I KONZERVATORSKA ISTRAŽIVANJA									
Mjera	Redni broj Aktivnost	Realizator	Period realizacije	Izvor finansiranja Opređijeljena sredstva	Indikator rezultata i postignute vrijednosti	Status realizacije	Novi rok realizacije za započete projekte uz obrazloženje	Realizovana sredstva	Preporuke
Sprovođenje arheoloških i konzervatorskih istraživanja	1. Arheološka istraživanja na lokalitetu "Podgajnice", Zaton, Opština Bijelo Polje	Opština Bijelo Polje	2023. godina	Budžet MKM 16.500,00€	Sprovedene aktivnosti/ Opština Bijelo Polje je za realizaciju projekta angažovala JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore. Cilj ovogodišnje kampanje bio je da se u okviru projektovane dinamike rada otkriju spoljni i unutrašnji zidovi bazilike i definiše njena osnova, a zatim istraže djelovi unutrašnjeg prostora. Prilikom arheoloških istraživanja otkriveni su zidovi građevine i definisana je njena osnova, te je potvrđeno da je na toj lokaciji postojala manja ranovizantijska crkva. Preventivnim mjerama zaštite izvršeno je uklanjanje vegetacije sa i u bližoj okolini lokaliteta, nataložene zemlje i ostalih primjesa, konsolidacija obrušenih kamenih blokova, čišćenje kamena, obijanje starih fuga i učvršćivanje temelja i zidova kao i konsolidacija novo-otkrivenih segmenata, izrađena fotodokumentacija. Važnost realizacije ovog projekta je od značaja sa aspekta arheologije kao naučne discipline i dobijanja novih podataka o istorijskom kontekstu sjeverne regije CG-	R		16.500,00€	
	2. Nastavak istraživanja na arhitektonskim ostacima crkve Sv. Venerande "Čaf kiš", Opština Tuzi	Opština Tuzi	2023/24. godina	Budžet MKM 18.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Opština Tuzi je potpisala ugovor o saradnji sa JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore o nastavku istraživanja na arhitektonskim ostacima crkve Sv. Venerande "Čaf kiš". Nakon dobijene saglasnosti od strane Uprave za zaštitu kulturnih dobara pristupilo se istraživanju. Arheološka istraživanja su vršena u priprati crkve i otkriveno je	R		18.000,00€	

					16 grobova u kojima nijesu nađeni posmrtni darovi, što je i bilo za očekivati, imajući u vidu hrišćanske običaje. Kompletan osteološki materijal je uredno skladišten u kosturnicu napravljenu za ovu namjenu. Nakon arheoloških istraživanja sprovedeni su zaštitni konzervatorski radovi na arhitektonskim ostacima crkve, posebno na dijelu priprate gdje su vršena arheološka iskopavanja. Sanirane su oštećene partije zidova, dok je najveća pažnja usmjerena na tretiranje poda priprate. Kosturnica je nadgrađena kako bi se proširili kapaciteti i omogućilo pohranjivanje novog ostiološkog materijala. Na kraju je realizovano i uređenje cjelokupnog lokaliteta.			
	3. Nastavak sistematskih arheoloških istraživanja ostataka manastira Samograd (V faza), Opština Bijelo Polje	Eparhija budimljansko-nikšićka	2023/24. godina	Budžet MKM 10.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Eparhija je za realizaciju nastavka sistematskih arheoloških istraživanja ostataka manastira Samograd (V faza) angažovala JU Polimski muzej iz Berana. Cilj istraživanja bio je definisanje gabarita akropole; otkrivanje kruništa bedemskog zida koji odvaja akropolu od podgrađa; izrada konzervatorskog projekta i sprovođenje mjera zaštite na svim arhitektonskim ostacima. Radovi su planirani u nekoliko faza: prva faza su pripremni radovi; druga faza se odnosi na arheološka istraživanja; treću fazu obuhvata sprovođenje konzervatorskih mjera; četvrtu fazu podrazumijevaju završni radovi. Radovi će se nastaviti tokom 2024.	DR	Realizacija projekta kasni zbog nepovoljnih vremenskih uslova, te je u izvještaju navedeno da se realizacija projekta očekuje najkasnije do kraja IV kvartala 2024. godine.	Preporučuje se nadzor MKM u okviru poslova monitoringa, kako bi se na vrijeme prevazišli eventualni problemi u realizaciji.
	4. Arheološka istraživanja ranog bronzanog doba u Crnoj Gori, Opština Zeta	Opština Zeta	2023. godina	Budžet MKM 10.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Opština Zeta je angažovala JU Centar za konzervaciju i arheologiju kao realizatora projekta uz saradnike sa njemačkog arheološkog instituta i Centra za arheologiju Olomouc iz Češke. Istraživanja su trajala od 11.9. do 25.11.2023. Lokalitet predstavlja monumentalnu humku velikih dimenzija. U ovom periodu je istraženo arheološki obrađeno 87 grobova. Na osnovu otkrivenih predmeta došlo se do saznanja o hronologiji sahranjivanja pokojnika. Većina grobova koja je bila bez posmrtnih darova priprada srednjovjekovnom i recentnom dobu, a grobovi sa posmrtnim priložima smiještaju se u period ranog željeznog doba i pripadaju Glasinačkokj kulturi. Pronađena je jedna bronzana naušnica koja je tipična za VIII-IX v. naše ere. Od posmrtnih darova identifikovani su: fibule, omega igla, keramički pehari, gvozdena koplja. U decembru su održane tri prezentacije povodom novootkrivenih nalaza u Zeti, Danilovgradu i Kotoru.	R		10.000,00€

5. Arheološka istraživanja u Matagužima, Opština Zeta	Opština Zeta	2023. godina	Budžet MKM 6.000,00€	<p>Sprovedene aktivnosti/ Opština Zeta je angažovala JU Centar za konzervaciju i arheologiju kao realizatora projekta. U periodu od 25.8. do 30.9.2023. vršena su arheološka istraživanja lokaliteta Mjace, selo Mataguži, opština Zeta, u kojem su osamdesetih godina prošlog vijeka konstatovani ostaci ilirsko – helenističkog naselja. U periodu 2017-2019 istraženi su kula, bedem i ulazne kapije ilirsko-helenističke fortifikacije koja je objedinjavala nekoliko zemljišnih kompleksa. Predmet ovih istraživanja bile su temeljne zone bedema gdje je u prethodnom periodu otkriveno mnoštvo keramičkih upotrebnih predmeta helenističke provenijencije, kao i ostataka amfora prelaznih faza grčko-italskih tipova od V-I vijeka prije nove ere, koji svjedoče o kulturnoj raznolikosti na teritoriji Crne Gore.</p> <p>Elaborat projekta podrazumijevao je: pripreme radove, arheološka istraživanja, geodetska snimanja i završne radove. Sve faze istraživanja pratile su izradu nacrtne, foto i tehničke dokumentacije.</p>	R		6.000,00€	
6. Sistematska arheološka istraživanja Gradca u Tucanju, Opština Petnjica	Opština Petnjica		Budžet MKM 10.000,00€	<p>Sprovedene aktivnosti/</p>		Nije završen u toku je postupak za dobijanje saglasnosti vlasnika, odnosno države, za vršenje arheoloških istraživanja, u skladu sa propisima, imajući u vidu da je riječ o državnoj imovini, neophodna je saglasnost. Nakon dobijene saglasnosti preliminarni rok IV kvartal 2024.		Obezbjediti uslove iz čl. 80 Zakona o zaštiti kulturnih dobara, koji, pored ostalog, propisuje obavezu dobijanja saglasnosti za vršenje arheoloških istraživanja od vlasnika područja ili dobra koje će se istraživati.
7. Nastavak sistematskih arheološka istraživanja antičkog utvrđenja	Opština Rožaje	2023. godina	Budžet MKM 8.000,00€	<p>Sprovedene aktivnosti/ Opština Rožaje je potpisala ugovor sa JU Polimski muzej iz Berana za realizaciju arheoloških istraživanja na lokalitetu Gradini kod Rožaja. Kampanja je trajala od 12.8. do 24.8.2023. god. Izvršeno je sprovođenje konzervatorskih mjera na</p>	R		8.000,00€	

	na Gradini, Opština Rožaje				arhitektonskim ostacima bedemskog zida otkrivenog 2019. g. U donjuim zonama izvršeno je ojačavanje i ostavljen prostor za povezivanje nedostajućeg dijela potkovičaste kule koja je, pored odbrambene uloge, imala i statičku ulogu u učvršćivanju bedemskih zidova. Na kraju je izvršeno fugovanje spoljašnjeg i unutrašnjih partija zidova lica zida i formirana je zaštitna kapa.			
	8. Rekognosciranje šire gradske teritorije Municipijuma S, Opština Pljevlja	Opština Pljevlja	2023. godina	Budžet MKM 4.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Opština Pljevlja je angažovala JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore za realizaciju projekta. Kampanja je trajala od 5.9- 30.9.2023. Arheološka rekognosciranja imala su za cilj da istraže period za vrijeme rimskog perioda grada i nakon njegovog napuštanja. Kao konačni rezultat formirana je detaljna arheološka mapa sa svim prikupljenim podacima što predstavlja polaznu tačku za dalja istraživanja. Ukupno je registrovano 57 lokaliteta i većina se može povezati sa <i>Municipijumom S...</i> kao ostacima rimskih naseobinskih elemenata koji pripadaju vilama rusticama. U okviru projekta predložena je i inicijativa da se ispred ulaza u zgradu Zavičajnog muzeja Pljevlja formira lapidarijum koji će sakupljati i prezentirati primjerke spolija iz samog antičkog grada.	R		4.000,00€
	9. Podvodna arheološka istraživanja lokaliteta korita rijeke Zete na teritoriji Opštine Danilovgrad	Opština Danilovgrad	2023. godina	Budžet MKM 5.700,00€	Sprovedene aktivnosti/ Opština Danilovgrad je potpisala ugovor o saradnji sa JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore. Nakon dobijene saglasnosti za sprovođenje podvodnih istraživanja lokaliteta od Uprave za zaštitu kulturnih dobara, stručni tim je pristupio realizaciji istog. Ovogodišnja kampanja bila je nastavak završenog projekta rekognosciranja crnogorskog priobalja koje je sprovedeno u periodu 2017-19. godine, nakon kojeg je dobijen uvid o stanju ranije registrovanih i evidentiranih podmorskih arheoloških lokaliteta. Projekat, zamišljen kao petogodišnji, ima za cilj sagledavanje stanja podvodnih lokaliteta i u dijelu unutrašnjih voda. Tokom prve faze potvrđeno je nekoliko pozicija na kojima je otkriven širok spektar podvodnih nalaza izuzetne očuvanosti. Svi predmeti su upućeni na konzervatorski tretman.	R		5.700,00€
	10. Sistematska arheološka istraživanja Gradca u	Opština Berane	2023. godina	Budžet MKM 15.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Opština Berane je angažovala JU Polimski muzej iz Berana za realizaciju navedenog projekta. Nakon dobijene saglasnosti za sprovođenje arheoloških istraživanja od strane Uprave za	R		15.000,00€

Budumlji kod Berana				zaštitu kulturnih dobara, pristupilo se istraživanju navedenog lokaliteta. Kampanja je trajala od 19.7. do 14.8.2023. Riječ je o višeslojnom arheološkom lokalitetu, naseljenom još u bronzano doba. Arheološka istraživanja su sprovedena na prostoru unutrašnjeg utvrđenja i duž trase spoljašnjeg odbrambenog bedema. Na osnovu rijetkih arheoloških nalaza može se pretpostaviti da je podignut u vrijeme cara Konstantina ili nešto kasnije. U sondi otvorenoj sa unutrašnje strane spoljašnjeg bedemskog zida nađena je jedna veća gvozdена alatka i fino obrađena gvozdена igla za garderobu. Pokretni arheološki materijal nađen sa unutrašnje strane oba bedemska zida pripada periodu od IV-VI v.n.e.				
11. Arheološka istraživanja Gradine u Brskovu, Opština Mojkovac	Opština Mojkovac	2023. godina	Budžet MKM 11.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Opština Mojkovac i JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore potpisali su ugovor o saradnji na projektu "Arheološka istraživanja Gradine u Brskovu". Realizacija projekta trajala je od 15.7. do 10.9.2023. godine. Ovogodišnja kampanja podrazumijevala je iskopavanje na zapadnoj kuli i sređivanje prošlogodišnjeg iskopa. Novootkrivena kula sazidana je po sredini zapadnog bedema. Njeni zidovi su, kao i ostatak bedema, izgrađeni u tehnici trpanca. Doziđivanje i funkcionisanje zapadne kule vezuje se za posljednju fazu života na Gradini. Nalaza, osim životinjskih kostiju i ponekog klina na malternom podu ili u šutu, gotovo da nije bilo. Nakon završene kampanje, kula je fizički osigurana i spolja i iznutra, sve ostale pozicije su zaštićene kako bi se otkrivene cjeline sačuvale od degradacije.	R		11.000,00€	
12. Arheološko-konzervatorska istraživanja ranohrišćanske bazilike u Budvi	Opština Budva	2023. godina	Budžet MKM 12.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Aktivnost nije realizovana, zbog nedobijanja povratne informacije od strane opštine Budva o dinamici planiranih aktivnosti nijesu stvoreni uslovi da se sredstva uplate.				Finansijska sredstva opredijeljena za realizaciju ovog projekta nijesu uplaćena Opštini Budva jer nije dostavila dinamički ni periodični plan o realizaciji projekta. Nijesu ispoštovali stvake navedene ugovorom

								između MKM i Opštine, te je predložen raskid ugovora.
	13. Arheološka istraživanja praistorijskog nalazišta Vrbička pećina, Opština Nikšić	Opština Nikšić	2023. godina	Budžet MKM 10.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Opština Nikšić je angažovala JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore, uz međunarodnu saradnju sa univerzitetom <i>La Sapienza</i> iz Rima, na arheološkom istraživanju praistorijskog nalazišta Vrbička pećina. Nakon dobijene saglasnosti od strane Uprave za zaštitu kulturnih dobara, pristupilo se arheološkim istraživanjima. U kampanji iz 2023. istraživanje je nastavljeno u središnjem dijelu gornje galerije. Pored kremenih artefakata u ovom sloju je otkriven i veliki broj kompletnih ili fragmentarnih životinjskih kostiju. Nakon svakog otkopanog sloja površina sonde je snimljena, a potom je urađen 3D model fotogrametrijom. Tokom arheoloških iskopavanja uzeti su uzorci za nekoliko analiza čiji će rezultati dati detaljniji uvid u tadašnje klimatske uslove zajednice koja je obitavala unutar pećine i njihov način života i korišćenja same pećine.	R	10.000,00€	
Operativni cilj 2: KONZERVATORSKI PROJEKTI I SPROVOĐENJE KONZERVATORSKIH MJERA								
Izrada konzervatorskog projekta i sprovođenje konzervatorskih mjera	14. Izrada konzervatorskog projekta sanacije Mosta na Bistrici - Opština Bijelo Polje	Opština Bijelo Polje	2023. godina	Budžet MKM 3.500,00€	Sprovedene aktivnosti: Opština Bijelo Polje je potpisala ugovor o saradnji sa JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore na izradi konzervatorskog projekta sanacije Mosta na Bistrici. Projektne aktivnosti obuhvatile su konzervatorska istraživanja i izradu konzervatorskog projekta sanacije. Za potrebe izrade projekta sprovedane su detaljna snimanja i analiza stanja, prikupljena je i analizirana autentična dokumentacija o mostu, istraživanje prethodne dokumentacije, kao i istraživanje i analiza arhivske građe. Na osnovu postojećeg stanja i izvršenih istraživanja urađen je projekat u kojem su predložene sljedeće mjere: pripremni radovi, odstranjivanje nečistoće s kamene oplata, uklanjanje oksidacije s kamene oplata vodenim pritiskom, uklanjanje starih, trošnih fuga, skidanje dograđene ograde i konstrukcije za proširenje saobraćajnice na mostu, uklanjanje eventualnih nestabilnih partija na kamenoj oplati s prezidivanjem, izrada malternih fuga itd. Projekat je osnov za II fazu koja podrazumijeva njegovu implementaciju.	R	3.500,00€	

	15. Izrada konzervatorskog projekta, sprovođenje konzervatorskih mjera i prezentacija ostataka Hadži – Danušinog vakufa, Opština Bijelo Polje	Opština Bijelo Polje	2023. godina	Budžet MKM 25.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Opština Bijelo Polje u saradnji sa JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore realizovala projekat Izrada konzervatorskog projekta, sprovođenje konzervatorskih mjera i prezentacija ostataka Hadži – Danušinog vakufa. Kampanja je trajala od od 18.7. do 5.8.2023. god. Preventivnim mjerama urađena je konsolidacija, stabilizacija i očuvanje lokaliteta od degradacije uzrokovane različitim prirodnim i antropogenim faktorima. Sprovedene konzervatorske mjere obuhvatile su: pripremne radove, izradu fotodokumentacije zatečenog stanja, uklanjanje vegetacije sa i u bližoj okolini lokaliteta, uklanjanje obrušenih kamenih blokova, uklanjanje vezane i nevezane nečistoće s kamenih blokova, obijanje starih fuga i druge mjere, kao i izradu foto i analogne dokumentacije nakon završenih radova.	R		25.000,00€	
	16. Konzervacija fresaka u Crkvi Sv. Nikole (objekat 154), Opština Bar	Opština Bar	2023.godina	Budžet MKM 8.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Opština Bar u saradnji sa JU Kulturni centar Bar sprovela je fazu aktivnosti koja je finansijski podržana kroz ovaj Program a odnosila se na konzervaciji freske u crkvi Sv. Nikole (objekat 154) i to: pripremu i motažu spratne skele za pristup gornjoj površini zida na kojem se nalazi freska, uklanjanje slojeva šteta, korova i korijena sa gornje površine, konsolidacija nestabilnih kamenih blokova, ispunja pukotina i spojnica kamena na površini zida malternim slojem, završnu krunu. Za navedene aktivnosti urađena je dokumentacija. Posljednju fazu koju sufinansira Opština Bar a koja se odnosi na završnu fazu konzervatorskog tretmana površina freske biće sprovedena do kraja aprila 2024.	R		8.000,00€	
	17. Mesdžid – izrada konzervatorskog projekta sanacije perimetralnog zida groblja i sprovođenje mjera konzervacije (II faza), Stari grad Bar - Opština Bar	Opština Bar	2023. godina	Budžet MKM 15.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Opština Bar je zajedno JU Kulturni centar Bar sprovela arheološka istraživanja otomanskog i srednjovjekovnog groblja, platoa kod objekta 150-153 Mesdžid. Arheološka istraživanja na prostoru 150 u Starom gradu Baru pokrenuta su iz neophodnosti sanacije perimetralnog zida osmanske i kasnosrednjovjekovne nekropole koja se datuje u XV-XIX v. Navedeni prostor se nalazi zapadno od crkve Sv. Nikole, i na njemu je u srednjem vijeku sazidana zgrada hospicijuma a kasnije, u osmanskom periodu, veća zidana grobnica i manja islamska bogomolja – mesdžid. Arheološka istraživanja su sprovedena na	R		15.000,00€	

					zapadnom dijelu bedema. Iskopano je nekoliko grobova iz osmanskog i srednjovjekovnog perioda. Evidentiran je sloj korišćenja ovog prostora u periodu od XIII-XV v. Ovaj stariji sloj je zatvorena arheološka cjelina. Otkrivena je i živa stijena, kao i ostaci jednog objekta koji ukazuje da je mogao čak biti crkva, jer su u kontakt slojevima pronađeni dijelovi živopisa i komadi sige. Pronađeno je i nekoliko novčića od kojih su najvažniji novčić grada Ulcinja i jedan venecijanski srebrni denar.			
18. Sprovođenje preventivnih mjera zaštite na dijelu arheološke zbirke Zavičajnog muzeja Pljevlja	Opština Pljevlja	2023/24. godina	Budžet MKM 2.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Opština Pljevlja je angažovala JU Centar konzervaciju i arheologiju Crne Gore na sprovođenju preventivnih mjera zaštite na dijelu arheološke zbirke Zavičajnog muzeja. U sklopu realizacije projekta započete su aktivnosti na obradi arheološkog materijala, sortiranju i digitalizaciji s prijedlogom konzervacije arheološkog materijala. Stručna obrada dijela arheološkog materijala započeta je sa analizom stanja zbirke, što predstavlja osnov za preduzimanje odgovarajućih mjera zaštite.	DR	Zbog velikog obima aktivnosti koje je JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore preuzela u prethodnoj godini, finalizacija projekta se očekuje do kraja marta 2024. godine.	1.400,00€	Preporučuje se periodični nadzor MKM, uvidom na licu mjesta u okviru poslova monitoringa.
19. Sprovođenje mjera zaštite na kamenoj plastici iz antičkog perioda na lokalitetu Municipijum S, Komini, Opština Pljevlja	Opština Pljevlja	2023. godina	Budžet MKM 9.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore je bila angažovana od strane Opštine Pljevlja da sprovede mjere zaštite na kamenoj plastici iz antičkog perioda na lokalitetu <i>Municipium S...</i> Kampanja je trajala od 21.8. do 21.9.2023. godine. Obavljena je detaljna priprema u enterijeru objekta, kako bi prostor bio pripremljen da se materijal deponuje i prezentira što veći broj kamenih artefakata. Istovremeno su vršene pripreme kamenih artefakata za konzervatorsku obradu, transport i selekciju. Prva faza podrazumijevala uklanjanje bioloških i fizičkih nečistoća sa svih kamenih elemenata potpunog sušenja istih, pristupili su vraćanju pojedinih odvojenih fragmenata i sastavljanje na svojim pozicijama. Poslije konzervatorskog tretmana, cjelokupni lokalitet je nivelisan i preventivno zaštićen.	R		9.000,00€	
20. Izrada konzervatorskog projekta i sprovođenje konzervatorskih mjera na kulturnom dobru "Spomenik	Opština Mojkovac	2023/24. godina	Budžet MKM 27.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Nakon dobijanja smjernica od strane Uprave pristupilo se izradi konzervatorskog elaborata sanacije spomenika poginulim junacima Mojkovačke bitke. U skladu sa projektnim prijedlogom, smjericama dobijenim od UZKD i izrađenim Elaboratom, Opština sa JU Polimski muzej potpisuje ugovor o realizaciji projekta.	R		27.000,00€	

	poginulim junacima mojковаčke bitke", Opština Mojkovac				Sanacione mjere podrazumijevale su: čišćenje i injektiranje svih spomeničkih segmenata sa polusintetičkim ojačivačem sa statičkim karakteristikama; zidarske i betonske radove na potpornom zidu, betonskoj gredi, platou i stepeništu; zanatsko-farbarske radove na uklanjanju neadekvatno nanesenih slojeva boje sa svih površina i taloženi nečistoća na površinama; kao i konzervatorski radovi na sva četiri reljefa.			
	21. Sprovođenje konzervatorskih mjera na "Spomeniku palim borcima u NOR-u", Opština Mojkovac	Opština Mojkovac	2023/24. godina	Budžet MKM 19.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Nakon dobijanja smjernica od strane Uprave sprovedene su mjere zaštite i konzervacije. U skladu sa projektnim prijedlogom, smjernicama dobijenim od UZKD i izrađenim Elaboratom, Opština sa JU Polimski muzej potpisuje ugovor o realizaciji projekta, što je podrazumijevalo: zanatsko-restauratorske radove na injektiranju površina spomeničkih figura; zidarske i betonske radove u okviru kojih su očišćene sve površine spomenika; zanatsko-farbarske radove koji su podrazumijevali uklanjanje neadekvatno nanesenih slojeva boje sa svih površina i taloženi nečistoća na površinama; kao i konzervatorske radove na reljefima.	R		19.000,00€
	22. Nastavak sprovođenja konzervatorskih mjera na objektu memorijalne kulturne baštine „Partizansko groblje“, Opština Kolašin (III faza)	Opština Kolašin	2023. godina	Budžet MKM 6.800,00€	Sprovedene aktivnosti/ Opština Kolašin je potpisala ugovor o saradnji sa JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore. Realizacija projekta je trajala od 21.8. do 21.9.2023. Sprovedene mjere podrazumijevale su: raščišćavanje terena s ulazne strane spomen kompleksa, iskopana je i deponovana velika količina zemljanog nanosa, ogradni zid je očišćen od nataloženi prljavština i mehanički očišćen od mahovina i lišajeva, nestabilne partije su obijene i zid je cijelom dužinom premazan kontakt betonom, na vertikalnim djelovima zida nalijepljene su bijele brušene kamene ploče, s gornje strane su na isti način nalijepljene pokrivne bijele, brušene kamene ploče, na kapiji su i sa unutrašnje strane nalijepljene vertikalne kamene ploče i na kraju je izvršeno fugovanje s fugmasom za kamen. Sprovedenim konzervatorskim mjerama unaprijeđeno je stanje kompleksa kojem je u narednom periodu potrebno tekuće održavanje.	R		6.800,00€
	23. Nastavak sprovođenja konzervatorskih mjera na Mostu knjaza Danila na	Opština Kolašin	2023. godina	Budžet MKM 20.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Opština Kolašin je u saradnji sa JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore sprovela završnu fazu sprovođenja konzervatorskih mjera na Mostu knjaza Danila na rijeci Mrtvici.	R		20.000,00€

	rijeci Mrtvici, Opština Kolašin (IV faza)				Sprovedene mjere podrazumijevale su: konsolidaciju ogradnih zidova i šupljina između kamenih blokova, postavljanje kamenih ploča, na završnom dijelu ograde, popločavanje hodne staze od postojećih kamenih ploča. Na najkritičnoj partiji ograde, gdje je zid pod uticajem bujice iz potoka urušen dva puta, ugrađene su dvije čelične utege. Završni sloj kaldrme je urađen na identičan način i kamenom popločani odvodni kanail. Ovim intervencijama postiglo se da se na hodnoj stazi mosta voda ne zadržava, kao i da podloga više ne upija tečnost i time razara tkivo mosta.			
	24. Sprovođenje konzervatorskih mjera na Spomeniku borcima palim u oslobodilačkim ratovima 1919 – 1945, Rijeka Crnojevića, Prijestonica Cetinje	Priestonica Cetinje	2023. godina	Budžet MKM 7.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Prijestonica Cetinje je sklopila ugovor o saradnji s JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore na sprovođenju konzervatorskih mjera na Spomeniku borcima palim u oslobodilačkim ratovima 1919–1945. na Rijeci Crnojevića. Kampanja je trajala od 30.10. do 22.12.2023. godine. Na spomeniku su izvršena konzervatorska istraživanja kako bi se odredila metodologija konzervatorskih mjera i daljeg redovnog održavanja spomenika. Nakon sprovedenih konzervatorskih istraživanja i određivanja metodologije konzervatorskih mjera, sprovedene su sljedeće mjere: rascišćavanje lokaliteta od vegetacije, uklanjanje lišajeva i mahovine s kamenih elemenata spomenika i bronзаног reljefa, restauracija bojenog sloja natpisa na svim kamenim pločama i iznad reljefne ploče, restauracija restauracija bojenog sloja natpisa i petokrake na spomen ploči, kao i nanošenje zaštitnih slojeva na svim tretiranim površinama.	R		7.000,00€
	25. Sprovođenje konzervatorskih mjera na kulturnom dobru - Italijansko poslanstvo u Bivšoj kraljevini Crnoj Gori, Prijestonica Cetinje	Priestonica Cetinje	2023/24. godina	Budžet MKM 90.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Prijestonica Cetinje je angažovala pravno lice koje posjeduje odgovarajuću licencu na sprovođenje konzervatorskih mjera na ovom kulturnom dobru. Uprava za zaštitu kulturnih dobara je dala saglasnost na navedeni projekat, te se pristupilo realizaciji istog. Nakon dobijene saglasnosti, izradi izvršeni su pripremni radovi kojima je obuhvaćena dinamika i plan rekonstrukcije stolarije i bravarije. Nastavak radova je planiran krajem februara ili početkom marta 2024. jer se preko zime nije moglo raditi na realizaciji projekta zbog vremenskih uslova.	DR	Zbog vremenskih uslova tokom zime, nije se moglo raditi, nastavak projekta se očekuje krajem februara ili početkom marta, dok je rok za realizaciju kraj juna 2024. godine.	Preporučuje se periodični nadzor MKM, uvidom na licu mjesta u okviru poslova monitoringa.

	26. Sprovođenje konzervatorskih mjera zaštite Manastira Podvrh, Opština Bijelo Polje	Eparhija budimljansko-nikšićka	2023/24. godina	Budžet MKM 50.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Eparhija je sklopila ugovor sa pravnom licem koje posjeduje odgovarajuću konzervatorsku licencu za sprovođenje konzervatorskih mjera na ovom kulturnom dobru. Nakon što je nadležna Uprava za zaštitu kulturnih dobara izdala saglasnost na konzervatorski projekat, započete su aktivnosti na njegovoj realizaciji. Sprovedeni su pripremni radovi i preventivna zaštita pokretnog fonda, imenovan konzervatorski nadzor. Zbog neadekvatnih temperatura tokom jeseni i zime nije bilo povoljnih uslova za ovu vrstukompleksnih poslova, te će se radovi nastaviti u 2024. godini.	DR	Sprovođenje konzervatorskih mjera zbog nepovoljnih vremenaskih uslova, nije započeto ali su sprovedene pripremnne radnje i preventivne mjera zaštite pokretnog fonda, te je navedeno da se početak radova očekuje krajem II kvartala, a implementacija projekta se krajem IV kvartala 2024. godine.		Preporučuje se periodični nadzor MKM, uvidom na licu mjesta u okviru poslova monitoringa.
	27. Izrada konzervatorskog projekta i sprovođenje konzervatorskih mjera na ikonostasu u Crkvi Sv. Đorđa u Radovanićima Luštica, Opština Herceg Novi	Mitropolija crnogorsko-primorska	2023/24. godina	Budžet MKM 10.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Mitropolija crnogorsko-primorska je angažovala JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore na izradi konzervatorskog projekta i sprovođenje konzervatorskih mjera na ikonostasu u Crkvi Sv. Đorđa u Radovanićima na Luštici. Mitropolija je dobila konzervatorske uslove od strane Uprave za zaštitu kulturnih dobara. Sprovedena istraživanja, a izrada projekta je u toku. Završetak se očekuje do kraja aprila kada će biti predat Upravi na saglasnost, što je i uslov da se započne konzervatorski tretman ikona sa ikonostasom.	DR	Projekat je u prvoj fazi realizacije. Zbog procedura koje su neophodne (dobijanja saglasnosti) nije precizirana realizacija, ali se očekuje do III kvartala 2024.	8.000,00€	Preporučuje se periodični nadzor MKM, uvidom na licu mjesta u okviru poslova monitoringa.
	28. Izrada konzervatorskog projekta sanacije i zaštita krovnog pokrivača i zidova porte Crkva Svetog Đorđa, Glavni grad Podgorica	Mitropolija crnogorsko-primorska	2023. godina	Budžet MKM 15.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Crkva Sv. Đorđa u Podgorici je sklopila ugovor o saradnji s pravnom licem koje posjeduje odgovarajuću konzervatorsku licencu za izradu konzervatorskog projekta sanacije i zaštite krovnog pokrivača i zidova porte crkva., na koji je od nadležne Uprave dobijena saglasnost. Projektom je grafički i tekstualno prikazano stanje oštećenja i pukotine, kao i tehnički uslovi za izvođenje sanacionih radova, program kontrole i osiguranje kvaliteta, Projekat obuhvata tretiranje južne i sjeverne kamene fasade crkve, djelova objekta i ogradnih zidova porte crkve, odabir materijala dogradnje, gabarita, itd. Projekat je osnov za izvođenje planiranih radova na crkvi.	R		15.000,00€	

	29. Izrada konzervatorskog projekta sanacije za devet starih česama na teritoriji Opštine Ulcinj i sprovođenje sanacionih mjera na starogradskoj česmi	Opština Ulcinj	2023. godina	Budžet MKM 9.000,00 €	Sprovedene aktivnosti/ Nije realizovan/nijesu uplaćena sredstva, zbog nedostavljanja dinamičkog plana.				Finansijska sredstva opredijeljena za realizaciju ovog projekta nijesu uplaćena Opštini Ulcinj jer nije dostavila dinamički i periodični plan o realizaciji projekta. Nijesu ispoštovane stvake navedene ugovorom između MKM i Opštine, te je predložen jednostrani raskid ugovora.
	30. Izrada projekta i sanacija Redžepagića džamije i njenog harema u Plavu	Islamska zajednica Crne Gore	2023/24. godina	Budžet MKM 49.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Dosadašnji radovi obuhvatili su istraživanja, u cilju utvrđivanja stanja i materijala Kako se radi o specifičnim materijalima isti se nijesu mogli nabaviti u Crnoj Gori, te su poručeni iz Austrije, te je došlo do promjene planirane dinamike. Poručeni materijal je skoro nabavljen, te se njegova ugradnja i početak radova očekuje krajem aprila i početkom maja 2024. godine	DR	Početak radova se očekuje krajem aprila i početkom maja 2024. godine	16.000,00€	Preporučuje se periodični nadzor MKM, uvidom na licu mjesta u okviru poslova monitoringa.
	31. Izrada konzervatorskog projekta, sprovođenje mjera zaštite i izrada replike/kopije Kur'ana Husein paše Boljanića	Islamska zajednica Crne Gore	2023/24. godina	Budžet MKM 21.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Islamska zajednica je potpisala ugovor o saradnji sa JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore na konzervaciji knjige iz 1571. godine koja zahtijeva kompleksan rad. Do sada su izvršena istraživanja, kojima je utvrđeno loše stanje 233 lista sa koricama, nestručno izvedene intervencije, materijale; Sprovedena je prva faza konzervatorskih mjera koja je obuhvatila, mehaničko čišćenje, listova, restauraciju japanskom hartijom, presovanje listova, povezivanje i korićenje, restauraciju kožnog poveza i fotodokumentaciju prije i tokom tretmana. Konzervacija i restauracija je sprovedena na 145 listova. Nakon završenog tretmana radiće se određeni broj replika u skladu sa zakonskom procedurom i pravilima struke.	DR	Očekuje se da projekta bude realizovan do 31.12.2024. godine	1.435,00€	Stručni tim CKA CG je naveo da zbog lošeg zatečenog stanja i komplikacija koje su se desile, usljed prethodno nestručno izvedenih intervencija i koja se mogu pojaviti u daljem radu, ostavljaju mogućnost produžetka

									dužine trajanja konzervatorskog tretmana. Preporučuje se periodični nadzor MKM, uvidom na licu mjesta u okviru poslova monitoringa.
	32. Izrada konzervatorskog projekta i sprovođenje mjera zaštite na kulturnom dobru Bivšeg Engleskog poslanstva, Prijestonica Cetinje	Univerzitet Crne Gore	2023/24. godina	Budžet MKM 100.000,00 €	Sprovedene aktivnosti/ Univerzitet Crne Gore angažovao je JU Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore na izradi konzervatorskog projekta i sprovođenje mjera zaštite na kulturnom dobru Bivšeg Engleskog poslanstva. Urađen konzervatorski projekat koji je predat na saglasnost Upravi za zaštitu kulturnih dobara I data saglasnosti. Nakon dobijene saglasnosti na projekat počela je I faza sprovođenja konzervatorskih mjera. Zbog specifičnosti posla i kišnog perioda radovi na sanaciji krova i dijela prozora koji se mijenjaju odloženi su za period stabilnijih vremenskih uslova (proljeće 2024. godine). U međuvremenu se pristupilo pripremama za izradu novih prozora po uzoru na šemu bravarije, nabavka materijala, izrada dodatnih radioničarskih crteža, pripreme za nabavku materijala potrebnog za sprovođenje mjera sanacije krova. U dogovoru sa predstavnicima Muzičke akademije, odredilo se fazno preuzimanje vrata na restauraciju, kako bi se nastava unutar prostorija Akademije obavljala nesmetano. Ova faza je u toku a nastavak se planira u 2024. godini.	DR	Nastavak projekta sanacije očekuje se na proljeće 2024. godine, a završetak radova planiran je za jun 2024. godine	9.351,00€	Preporučuje se periodični nadzor MKM, uvidom na licu mjesta u okviru poslova monitoringa.
	33. Izrada konzervatorskog projekta na kulturnom dobru "Kula Camovića"	Opština Tuzi	2023/24.	Budžet MKM 9.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Opština Tuzi je za izradu konzervatorskog projekta angažovala pravno lice koje posjeduje odgovarajuću konzervatorsku licencu; Nakon istraživačkih radova pristupio se izradi konzervatorskog projekta. Projekat je usaglašen sa svim pratećim elementima i predat investitoru.	R		9.000,00€	
Operativni cilj 3: EDUKACIJA I DOEDUKACIJA									
Edukacija i doedukacija	34. Očuvanje načina izrade i promocija vještine izrade crnogorske košulje s ošvicom,	Galerija Zor doo Podgorica	2023. godina	Budžet MKM 2.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Projekat je realizovan kroz dvije faze. Prva faza je obuhvatala pripremu, a druga odabir kandidata za radionice. Nakon ovih faza pristupilo se nabavci alata potrebnih za obuku. Bilo je 10 polaznica radionice koje su trajale tri neđelje po tri dana u	R		2.000,00€	

	Glavni grad Podgorica				sedmici. Polaznice su edukovane i stekla osnovna znanja o materijalima i alatima koji se koriste, kao i način izrade ošvice.				
Operativni cilj 4: POPULARIZACIJA I PREZENTACIJA KULTURNE BAŠTINE									
Popularizacija i prezentacija kulturne baštine	35. Izrada muzejske kopije kompleta crnogoske i muslimanske nošnje za potrebe JU Muzeja, Opština Bijelo Polje	Opština Bijelo Polje	2023. godina	Budžet MKM 4.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Opština Bijelo Polje je sklopila ugovor s firmom <i>Niti od zlata</i> iz Bijelog Polja da im izradi muzejsku kopiju kompleta crnogorske i muslimanske nošnje. Aktivnosti predviđene za realizaciju ovog projekta započete su planiranom dinamikom. Angažovana firma je izradila po jedan komad muzejske kopije muške i ženske crnogorske i muslimanske nošnje, čime je obogaćen etnografski prostor JU Muzej Bijelo Polje.	R		4.000,00€	
	36. Izrada audio vodiča kroz stalnu muzejsku postavku Zavičajnog muzeja JU Centar za kulturu, Opština Bar	Opština Bar	2023. godina	Budžet MKM 4.500,00€	Sprovedene aktivnosti/ Audio vodiči su namijenjeni za posjetioce koji bi prolazili kroz postavku i slušali stručno vođenje, na crnogorskom i engleskom jeziku. za radnu jedinicu Kulturnog centra Bar – Zavičajni muzej i Stari Bar. Zbog sanacionih radova Zavičajni muzej je zatvoren za javnost. Što je i razlog da se projekat ne realizuje planiranom dinamikom. Takođe, naveli su da je crnogorsko tržište. U toku je nabavka aparata.	DR	Realizacija projekta se očekuje tokom 2024. nakon završetka sanacionih radova u enterijeru.		Preporučuje se periodični nadzor MKM, uvidom na licu mjesta u okviru poslova monitoringa.
	37. Drobnjačke kule	Opština Šavnik	2023/24. godina	Budžet MKM 10.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Opština Šavnik je za izradu monografije Drobnjačke kule angažovala stručna lica. Projekat je u završnoj fazi realizacije. U ljetnjim mjesecima 2023. obavljena je priprema za teren koja podrazumijeva upoznavanje sa raspoloživom istorijskom i etnografskom literaturom vezanom za ovu tematiku. U pripremi terena ostvaren je kontakt s mještanima, nasljednicima i vlasnicima objekata jer je bilo neophodno njihovo odobrenje za određene aktivnosti. Terensko istraživanje obuhvatilo je sela u Drobnjaku. Pojedinačno su upisani podaci za svaku kulu i kamenu kuću. Izvršena su mjerenja, izrađena je foto dokumentacija i obavljeno fotografisanje eksterijera svih objekata i karakterističnih enterijera. Od strane arhitekta analiziran je svaki objekat, izmjene na njemu koje su rezultat prilagođavanja istog savremenom načinu života, kao i izmjene koje su nastale zbog vlasničke diobe objekata. Dokumentarni materijal se pokazao zahtjevnijim i obimnijim nego što je bio planiran predlogom projekta. Terenskim istraživanjem obuhvaćeno je više od dvjesto objekata. Iz tog	DR	Završetak projekta najavljen je za kraja II kvartala 2024. godine.	10.000,00€	Preporučuje se periodični nadzor MKM, uvidom na licu mjesta u okviru poslova monitoringa.

					razloga snimanje dronom mora biti ponovljeno, da bi se dobile kvalitetne fotografije za štampu monografije i turističke mape, a to podrazumijeva ponovni obilazak cijelog terena i zbog toga je neophodno sačekati povoljnije vremenske prilike.			
	38. Čevre, ženska darovna maramica na sjeveru Crne Gore	Opština Gusinje	2023/24. godina	Budžet MKM 10.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Projekat Čevre, ženska darovna maramica je pripremljen. Sprovedeno je terensko istraživanje u sjevernim opštinama Crne Gore, u muzejima i privatnim zbirkama gdje je ustanovljen relativno mali broj čevri-maramica vezenih tehnikom zlatoveza. Da bi se sprovela neophodna komparativna analiza ovog elementa kao i tehnike izrade, terensko istraživanje je prošireno I na teritoriju čitave Crne Gore, Hercegovinu, Srbiju, Sandžak, Kosovo i Albaniju jer je riječ o jedinstvenom kulturnom prostoru gdje se izrađivao tradicionalni tekstil pod jakim uticajem islamske umjetnosti. Zahvaljujući ovako proširenom terenskom istraživanju, fotografisan je materijal, velike istorijske, kulturne i umjetničke vrijednosti i svaki od tih primjeraka zaslužuje da bude zastupljen u monografiji. Snimljeni materijal je selektovan i obrađen, dizajniran, izvršena katalogizacija.	R		10.000,00€
	39. Stručna obrada predmeta Etnografske zbirke Zavičajnog muzeja Pljevlja – pečati kao svjedočanstva orijentalno-islamske kulture	Opština Pljevlja	2023. godina	Budžet MKM 600,00€	Sprovedene aktivnosti/ Zavičajni muzej Pljevlja je uradio stručnu obradu predmeta Etnografske zbirke – pečati kao svjedočanstva orijentalno-islamske kulture. Projekat je realizovan kroz tri faze koje su podrazumijevale angažovanje eksperata, analizu stanja I stručnu obradu predmeta, fotografisanje predmeta i nabavku specijalizovane ambalaže za smještaj i pakovanje. Primarni cilj projekta bio je stručna obrada 89 predmeta čime se obezbijedila potpuna dokumentaciona zaštita i stvorili neophodni uslovi za njihovu dalju valorizaciju, kao i očuvanje kulturne baštine i kulturni raznolikosti toga kraja.	R		600,00€
	40. Tradicionalne igre kolaškog kraja u skladu sa savremenim praksama/ digitalizacija i afirmacija	Opština Kolašin	2023. godina	Budžet MKM 10.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Opština Kolašin je za promociju tradicionalnih igara kolaškog kraja u saradnji sa KUD "Mijat Mašković" snimila promotivni spot. Snimljeni su tutorijali za sve igre. Promotivni video je sniman na više lokacija. Montaža promotivnog videa je realizovana krajem decembra mjeseca.	R		10.000,00€
	41. Dopuna fundusa KUD "Njegoš"	Prijestonica Cetinje	2023/24. godina	Budžet MKM 1.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Prijestonica Cetinje je izvršila odabir ponuđača i projekat povjerila organizaciji "Niti od zlata" iz Bijelog Polja. Pripremne aktivnosti su završene,	R		1.000,00€

					kao i krojenje i vezenje, nakon čega se pristupilo izradi kompleta nošnji. Izrađena su dva kompleta ženske nošnje za igru Vrsuta iz Crne Gore.				
	42. Nastavak projekta „Povijest Crkve u Boki Kotorskoj (1500-1800)“	Hrvatsko nacionalno vijeće - Hrvatski savjet u Crnoj Gori	2023/24. godina	Budžet MKM 10.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Projekat je planiran kao petogodišnji. Ovogodišnjom kampanjom obuhvaćena su arhivska istraživanja u Vatikanu, Pragu, Crnoj Gori i u drugim arhivima po potrebi. Zbog obimnosti arhivskih podataka, koji se tiču hrišćanstva u Boki Kotorskoj, i njene naučne obrade, Hrvatsko nacionalno vijeće obavijestilo je MKM da će se ovogodišnja faza projekta realizovati do kraja aprila 2024. godine.	DR	Ovogodišnja, druga faza vremenski je obuhvatila čitavu 2023. i prvi kvartal 2024. godine. Zbog složenog arhivskog istraživanja ovogodišnja faza projekta će se realizovati do kraja aprila 2024.	10.000,00€	Preporučuje se periodični nadzor MKM, uvidom na licu mjesta u okviru poslova monitoringa.
	43. Podrška projektu "IOS aplikacija islamski objekti u Crnoj Gori" autora Muharema Demirovića	Islamska zajednica u Crnoj Gori	2023/24. godina	Budžet MKM 5.300,00€	Sprovedene aktivnosti/ Mapa obuhvata podatke za oko 200 objekata islamske kulturne baštine u Crnoj Gori, osnovnim informacijama i istorijatu ponaosob, fotografijama i geografskim GPS koordinatama. Takođe, tu su i podaci o vjerskoj aktivnosti u datim džamijama, odnosno vrijeme kada se one mogu posjetiti. Aplikacija precizno generiše i podatke o vremenu dnevnih obreda i druge korisne servise za vjernike i posjetioce. Korisnik može klikom na jedno dugme na svom telefonu da dobije tačnu GPS lokaciju, udaljenost i navođenje do željenog objekta. Aplikacija ima i knjigu utisaka, koja omogućava korisnicima da ostavljaju komentare i sugestije o posjećenim objektima.	R		5.300,00€	
	44. Objavlivanje knjige Konzervacija metalnih predmeta muzejskih zbirki iz manastirskih riznica na tlu Crne Gore, autorke Marije Marković	Uniks doo Podgorica	2023/24. godina	Budžet MKM 10.500,00€	Sprovedene aktivnosti/ Uniks je u saradnji sa Marijom Marković expertom iz ove oblasti realizovao projekat, odnosno knjigu pod nazivom Konzervacija metalnih predmeta muzejskih zbirki iz manastirskih riznica na tlu Crne Gore. Knjiga sadrži stručne tekstove materijala koji se obrađuje, a koji je sakupljen tokom istraživanja, obrađen, selektovan i sistematizovan sa foto-dokumentacijom i urađen dizajn knjige. Knjiga je obrađena sa aspekta bibliotečkog. Planirane su dvije promocije na Cetinju i Podgorici.	R		10.500,00€	
	45. Dugometražni dokumentarno - igrani film "Dimitrije Sinajit – otac crnogorske	"Boka F" d.o.o. Podgorica	2023. godina	Budžet MKM 5.000,00€	Sprovedene aktivnosti/ Boka F je snimila dugometražni dokumentarno-igrani film o Dimitriju Sinajitu. Film je imao pretpremijeru u Herceg Novom 13.7.2023. godine. Postprodukcija je završena 22.12.2023. Planirani materijal za izložbu o Dimitriju Sinajitu je	R	Projekat je <i>de facto</i> realizovan, samo je ostalo da se organizuje izložba o Dimitriju	5.000,00€	

	književnost i izložba				pripremljen, ali se izložba se ne može organizovati do aprila 2024. jer je autor izložbe, G. Čelebić, zbog svojih diplomatskih obaveza u inostranstvo.		Sinajitu u aprilu 2024. godine		
--	-----------------------	--	--	--	--	--	--------------------------------	--	--

IV PREPORUKE ZA NAREDNI PERIOD SPROVOĐENJA

Imajući u vidu da se predmetni Program realizuje, shodno propisima iz oblasti kulturne baštine, svake godine u kontinuitetu, od 2012. godine, kao i da su se u ovom izvještajnom periodu realizovali, projekti od značaja za vlasnike – držaoce kulturnih dobara, ali i kao podrška nosiocima – čuvarima nematerijalne kulturne baštine, stepen realizacije ukazuje na određene izazove. U tom smislu iskazane su preporuke koje se većinom odnose na snaženje monitoringa i nadzora od strane ovog Ministarstva, kao i konsultacije i edukacije zainteresovanih strana prije raspisivanja javnog konkursa ali i tokom čitavog procesa monitoringa, tj. nakon potpisivanja ugovora.

Praćenjem realizacije i evaluacijom iste, zaključilo se da pojedini realizatori projekata, kod prijave, a i dalje tokom realizacije, ne koriste u dovoljnoj mjeri zakonske mehanizme, posebno kada je u pitanju konzervatorski nadzor nad izvođenjem radova na kulturnim dobrima, ne koriste sopstvene kadrovske kapacitete ustanova koji su nosioci aktivnosti, već angažuju druga fizička lica, što zahtijeva dodatna finansijska sredstva. Takođe evidentno je i da ne koriste u dovoljnoj mjeri povoljnosti koje je država Crna Gora propisala Zakonom o zaštiti kulturnih dobara, uređene odredbama člana 111, koje, u bitnom, propisuju da vlasnik i držalac kulturnog dobra imaju pravo na besplatnu stručnu pomoć kod Uprave i javnih ustanova za zaštitu kulturnih dobara.

Kako je ustanovljeno da se svake godine, određeni broj projekata ne realizuje u izvještajnoj godini, ili uopšte ne realizuje, ukazuje na potrebu unaprjeđenja saradnje sa vlasnicima/držiocima, uključivanje sopstvenih stručnih kapaciteta, kao i na unaprjeđenje koncepta budućeg Programa i to:

1. Ministarstvo prije raspisivanja javnog konkursa za Program zaštite objavi javni poziv svim zainteresovanim stranama da daju svoje prijedloge i sugestije za projekte i programe, koji bi eventualno mogli biti predmet javnog konkursa, te da održava info dane kako bi upoznalo zainteresovanu javnost kako sa procedurama tako i sa drugim pitanjima od značaja za apliciranje, što je po prvi put i urađeno tokom kreiranja Programa zaštite i očuvanja za 2024.
2. Ministarstvo za predmetni Konkurs izvrši odabir i predloži projekte koji će biti predmet javnog konkursa na način da:
 - u saradnji sa Upravom za zaštitu kulturnih dobara sa liste kulturnih dobara za koje se sa aspekta struke cijeni da su u stanju potrebe za prioritetnim intervencijama izvrši odabir i predloži projekte koji će biti predmet javnog konkursa;
 - u saradnji sa opštinama na čijoj teritoriji se nalaze kulturna dobra koja su u stanju potrebe konzervatorskog tretmana izvrši odabir i uvrsti projekte koji će biti predmet javnog konkursa, što će se uraditi kroz Program zaštite za ovu godinu.
3. Jačanje svijesti lokalne zajednice i ustanova kulture, o značaju potrebe korišćenja sopstvenih kadrovskih kapaciteta iz oblasti kulturne baštine u realizaciji projekata koji se sprovode na njihovoj teritoriji.